230456 ـ سوگواری (إحداد) برای شوهر و آنچه در آن لازم است بر اساس مذاهب چهارگانه

سوال

شوهرم مدت کوتاهی است که فوت کرده و من اکنون در دورۀ عده هستم و به آنچه این دوره اقتضا می‌کند پایبندم. چند روز پیش با مادر یکی از دوستانم صحبت کردم، او گفت که وضعیت نزد آنان در ترکیه در مورد زنی که در عده است کمی متفاوت است و بر او لازم نیست جز از ازدواج خودداری کند، اما غیر از آن مانند استفاده از عطر، آرایش و خروج برای نیاز، اشکالی در آن نمی‌بینند و این را به مذهب حنفی که مذهب مردم آن دیار است، نسبت می‌دهد. آیا آنچه او گفته صحیح است؟ و آیا میان فقهای مذاهب چهارگانه در مسئلۀ عدۀ زنی که شوهرش وفات کرده، اختلافی وجود دارد؟ می‌خواهم این جزئیات را نه فقط برای خودم، بلکه برای نصیحت کردن آن خانم نیز بدانم.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

آنچه این خانم به شما خبر داده و به مذهب حنفی نسبت داده است، مبنی بر اینکه بر زنی که در عدۀ وفات است جز ترک ازدواج چیزی لازم نیست و غیر از آن از جمله زینت برای او مباح است و ایرادی ندارد، امری غیر صحیح است؛ زیرا فقهای حنفی تصریح کرده‌اند که بر زنی که در عدۀ وفات است، ترک زینت لازم است.

سمرقندی در تحفة الفقهاء (۲/۲۵۱) می‌گوید: «تفسیر «إحداد» (سوگواری): عبارت است از پرهیز از تمام چیزهایی که زنان با آن خود را می‌آرایند، از جمله عطر، پوشیدن لباس رنگ شده و معطر شده با عصفر و زعفران، سرمه کشیدن، روغن مالیدن، شانه زدن، پوشیدن زیورآلات، حنا بستن و مانند آن».

و در تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق از زیلعی (۳/۳۴) آمده است: «(زنی که در عدۀ وفات است، سوگواری می‌کند: با ترک زینت، عطر، سرمه و روغن، مگر به دلیل عذر، و حنا، و پوشیدن لباس رنگ شده با عصفر و زعفران، اگر بالغ و مسلمان باشد) به دلیل فرمودۀ ایشان علیه الصلاة والسلام: «برای زنی که به الله و روز آخرت ایمان دارد، حلال نیست که بر میتی بیش از سه روز سوگواری کند، مگر بر شوهر، که بر او چهار ماه و ده روز سوگواری می‌کند، و سرمه نمی‌کشد، و لباس رنگ شده نمی‌پوشد مگر لباسِ عصب (نوعی پارچۀ یمنی)، و به عطر دست نمی‌زند مگر هنگامی که پاک شود، به مقدار کمی از قسط یا اظفار (انواع بخور)» (متفق علیه). و ایشان علیه الصلاة والسلام فرمودند: «زنی که شوهرش وفات کرده، لباس رنگ شده با عصفر و لباس رنگ شده با گل سرخ را نپوشد، و زیورآلات نپوشد، و حنا نبندد، و سرمه نکشد» (به روایت

احمد و ابوداود و نسائی)».

و فقهای حنفی برای زنی که در عدهٔ وفات است، خروج در روز برای نیاز، از جمله کسب درآمد و درمان و مانند آن را جایز می‌دانند، به شرطی که شب برای ماندن به خانه بازگردد. در البحر الرائق شرح کنز الدقائق و منحة الخالق (۴/۱۶۶) آمده است: «(و زنی که در عدهٔ وفات است، در روز و بخشی از شب خارج می‌شود) تا برای تأمین معاش کسب درآمد کند... پس برای او حلال نیست که برای دیدار یا غیر آن، چه در شب و چه در روز، خارج شود.

خلاصه آنکه: مدار جواز، این است که خروج او به سبب انجام کارهای مربوط به معاش باشد، پس به همان اندازه مقدر می‌شود، و هرگاه نیازش برطرف شد، پس از آن برای او حلال نیست که زمان را در خارج از خانه‌اش سپری کند».

کاسانی می‌گوید: «و اما زنی که شوهرش وفات کرده، شب خارج نمی‌شود، و اشکالی ندارد که در روز برای نیازهایش خارج شود؛ زیرا او به خروج در روز برای کسب آنچه خرج می‌کند، نیاز دارد؛ چون نفقه‌ای از سوی شوهر متوفی ندارد، بلکه نفقه‌اش بر عهدهٔ خودش است، پس به خروج برای تحصیل نفقه نیاز پیدا می‌کند، و در شب به دلیل عدم نیاز به خروج، خارج نمی‌شود، برخلاف زن مطلقه، که نفقه‌اش بر عهدهٔ شوهر است و نیازی به خروج ندارد». بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع (۳/۲۰۵).

فقهای مذاهب چهارگانه در این مقدار از ماندن در خانه و پرهیز از زینت در دوران عده، تقریباً اتفاق نظر دارند:

نزدی مالکیه، ابن عبدالبر در الکافی فی فقه أهل المدینة (۲/۶۲۲) می‌گوید: «سوگواری بر زنی که شوهرش وفات کرده، تا پایان یافتن عده‌اش با گذشت ماه‌ها یا وضع حمل، واجب است...

و سوگواری: عبارت است از پرهیز از تمام چیزهایی که زنان با آن خود را می‌آرایند، از زیورآلات، رنگ، سرمه، حنا، و لباس‌های رنگی یا سفیدی که برای زینت پوشیده می‌شود... و اما زیورآلات، انگشتر و بالاتر از آن، پوشیدنش برای زن سوگوار جایز نیست، و همچنین همهٔ انواع عطر... و اگر به سرمه ناچار شد، شب سرمه بکشد و در روز آن را پاک کند. و به هیچ‌کدام از روغن‌های معطر نزدیک نشود... و هر چیزی که در آن زینتی نباشد، برای زن سوگوار اشکالی ندارد».

اما نزد شافعیه، ابواسحاق شیرازی در التنبیه فی الفقه الشافعی (۱/۲۰۱) می‌گوید: «و سوگواری: این است که زینت را ترک کند، پس زیورآلات نپوشد و عطر نزند و حنا نبندد، و مو را نیاراید، و با سرمهٔ اثمد و صبر زرد، سرمه نکشد، و اگر به آن نیاز داشت، شب سرمه بکشد و در روز بشوید. و لباس قرمز و آبی خالص نپوشد. و جایز نیست که از منزل برای غیر نیاز خارج شود، و اگر خواست برای نیاز خارج شود، این کار در شب جایز نیست، و برای زنی که شوهرش وفات کرده، خروج برای قضای حاجت در روز جایز است».

و اما حنابله، ابن قدامه مقدسی در عمدة الفقه (۱/۱۰۷) می‌گوید: «باب سوگواری: و آن بر زنی که شوهرش وفات کرده،

واجب است، و آن عبارت است از پرهیز از زینت و عطر و سرمه کشیدن با اثمد و پوشیدن لباس‌های رنگی برای زیبایی... و بر او واجب است که شب را در خانه‌اش که عده بر او در آن واجب شده و در آن ساکن است ـ در صورتی که برایش ممکن باشد ـ سپری کند».

والله أعلم.